

Osman Bölükbaşı (1911-2002)

Osman Bölükbaşı, 1 Mart 1911 tarihinde Kırşehir'in Mucur ilçesinin Hasanlar köyünde dünyaya gelmiştir. Bölükbaşı'nın annesi Fatma Hanım, babası ise Kırşehir'in seçkin bir toprak ağası olan Hacı Ahmet Ağa'dır.

Bölükbaşı, ilkokula 1922 yılında başlamıştır. 1927'de ortaokul ve liseyi İstanbul Erkek Lisesi'nde bitirmiş, lisans eğitimi için Maarif Vekâlet'inin açmış olduğu burslu yurt dışı eğitimi sınavını kazanarak, Fransa'da okumaya hak kazanmıştır. Fransızcasını geliştirmek amacıyla Bordeaux'daki Victor Hugo Lisesi'nde bir müddet okuduktan sonra, Türk Öğrenci Müfettişliği'nin kararı ile Fransa'nın Nancy şehrindeki Nancy Üniversitesi Fen Fakültesi Matematik ve Astronomi Bölümü'ne kaydını yaptırmıştır.

1937 yılında üniversiteden mezun olan Bölükbaşı, Fransa'da öğrenciyken ilk evliliğini yapmış, yurda döndükten sonra İstanbul'a yerleşmiş, 4 Haziran 1938 tarihinde Kandilli Rasathanesi Mülazımlığı'na atanmıştır. Buradaki görevine 1 Ekim 1940 tarihinde Haydarpaşa Lisesi'ne stajyer matematik öğretmeni olarak atandıktan sonra son veren Bölükbaşı, 1941 yılında stajını tamamlayıp öğretmenliğe yükselmiş, aynı yıllarda İstanbul'da askerlik görevine başlamıştır. Bölükbaşı, Ankara'daki Polatlı Topçu ve Atış Okulu'ndan teğmen rütbesiyle 31 Mart 1944 tarihinde terhis olmuştur. Ardından, Haydarpaşa Lisesi'nde öğretmenlik görevine bir müddet daha devam etmiş ve 17 Temmuz 1944'te memleketi Kırşehir'e geri dönmüştür. 27 Aralık 1948'de Mediha Hanım ile ikinci evliliğini yapan Bölükbaşı'nın, Mediha Hanım'dan Ahmet Deniz, Fatma Gül ve Gönül Hürriyet adlarında üç çocuğu olmuştur.

Bölükbaşı 1946 yılında, babasının karşı çıkmasına rağmen, dönemin "hürriyet mücadelesi" akımında aktif rol almak için Demokrat Parti'den (DP) siyasete atılmıştır. Kandilli Rasathanesi Mülazımlığı görevindeyken, Rasathane müdürü olan Mehmet Fatin Gökmen Hoca aracılığıyla Fuat Köprülü ile tanıştıran Bölükbaşı, daha sonra Celal Bayar ve diğer kurucularla da tanıştırılmış ve zekâsı ve hitabeti dikkat çekerek DP müfettişliği görevine atanmıştır. Bölükbaşı'dan sonra DP'ye katılan Samet Ağaoğlu ile müfettişlik görevi yapmıştır. Bu ikili DP'nin Anadolu'da teşkilatlanma işini üstlenmiştir. Bölükbaşı, güçlü hitabeti ve belagati ile yurdun çeşitli yerlerinde DP'nin hızla örgütlenmesinde büyük rol oynamış ve daha o günlerde kamuoyunda "Anadolu Fırtınası" olarak anılmaya başlamıştır. Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) tek parti iktidarına öteden beri muhalif olan Bölükbaşı, siyasi söylemlerini "hürriyet" ve "demokrasi" vurgularıyla şekillendirmiştir.

DP, kuruluşunun ilk zamanlarında iktidar tarafından müsamaha ile karşılaşırsa da Osman Bölükbaşı, Kenan Öner, Hikmet Bayur gibi sert söylemler ve CHP kadrosundan gelmeyen kişilerin partiye katılmasıyla, CHP ile DP ilişkileri bozulmuştur. 21 Temmuz 1946 tarihinde açık oy-gizli sayım ve çoğunluk ilkelerine dayalı gerçekleştirilen genel seçimlerde İsmet İnönü liderliğindeki CHP 395 milletvekili, Celal Bayar liderliğindeki DP ise 64 milletvekili çıkarabilmiştir. Seçimlere hile ve yolsuzluk karıştırıldığına dair söylentiler eksik olmamış, bu sesler özellikle Kenan Öner, Hikmet Bayur, Mareşal Fevzi Çakmak gibi isimlerden gelmiştir.

DP, İnönü'nün isteğiyle ılımlı siyasi duruşa sahip ve partinin bazı politikalarından hoşnutsuz olan CHP'li milletvekilleri tarafından kurulmuş ve bu sebeple halk nezdinde "muvazaa partisi" imajına sahip olmuştur. Ancak bu imaj, Fevzi Çakmak gibi geleneksel muhafazakâr kesim tarafından muteber kabul edilen isimlerin partide yer almasıyla birlikte değişmiş ve bu sayede DP, bütün CHP muhaliflerinden büyük bir destek görmüştür. Fevzi Çakmak, Kenan Öner gibi kimselerin, hileli olduğu iddia edilen 21 Temmuz seçimlerinden sonra milletvekillerinin meclisten çekilmesine ve sine-i millete dönmeye yönelik talepleri, DP kurucuları tarafından reddedilmiştir. DP'nin mutedil kurucuları ile müfrit

muhafifleri arasındaki bu ayrışma, ilk olarak 21 Temmuz seçimlerinden sonra belirginleşmiş ve DP'nin "muvazaa partisi" olduğuna ilişkin iddialar siyasi mecraya taşınmıştır.

21 Temmuz seçimlerinde Bölükbaşı Yozgat'tan milletvekili adayı olmuş, 93 binin üstünde oy almasına rağmen, CHP'li yerel görevlilerin seçim sonuçlarını içeren mazbataları yakması nedeniyle milletvekili seçilememiştir. Bunun üzerine Bölükbaşı, seçim sonuçlarına itiraz etmiş, İnönü'ye hakaret ve Sorgun seçim komisyonunu tahkir suçlarından tutuklanmış ve Sorgun Cezaevi'ne gönderilmiştir. Daha sonra Yozgat Ağır Ceza Mahkemesi'nin verdiği beraat kararı ile serbest kalmıştır.

DP'nin 7 Ocak 1947 tarihinde gerçekleştirilen ve beş gün süren Birinci Kongresi'nde, Bölükbaşı'nın da arasında bulunduğu grup, DP'nin Meclisten çekilmesini istemiş ve Bölükbaşı, kongreye iktidara yönelik sert eleştirileriyle damgasını vurmuştur. Kongrede, aynı grup, DP'nin kurucularının birtakım politikalarına karşı, "muhalefetin muhalefeti" olarak tarihteki yerlerini almıştır. Bu kongre, DP içindeki Bölükbaşı gibi gerektiğinde kendi partisine bile muhalefet etmekten geri durmayan isimlerin "müfrit muhafazakâr demokratlar" olarak anılmasının başlangıcı olmuştur.

DP'nin Birinci Kongresi'nde kabul edilen ve vatandaş haklarını anayasal güvence altına almayı, seçimlerin güvenliğini ve cumhurbaşkanlığı ile parti başkanlığı makamlarının ayrılmasını içeren Hürriyet Misakı, CHP-DP ilişkilerini iyice gerginleştirmiş ve DP'de başlayan hizipleşmeyi ileri bir noktaya taşımıştır. Zira Bölükbaşı'nın aralarında bulunduğu müfrit grup, Misak kabul edilmediği takdirde milletvekillerinin meclisi terk etmelerini istemiş, fakat talep, DP'nin kurucuları olan mutedillerce olumlu karşılanmamıştır.

İktidar ve muhalefet arasındaki uzlaşma sağlanamazsa rejimin, çıkmaza girme tehdidiyle karşı karşıya olduğu gerekçesiyle İnönü, uzlaşma aramış ve Celal Bayar ile yaptığı görüşmeler sonucunda Bayar, İnönü'ye teminatlar vermiştir. Bu teminatlar temelde, partinin Osman Bölükbaşı, Sadık Aldoğan, Kenan Öner gibi isimlerini etkisizleştirmeye yöneliktir. Görüşmeler, 1947 yılında, 12 Temmuz Beyannamesi'nin yayımlanması ile sonuçlanmış ve beyanname hem CHP hem de DP içinde müfrit-mutedil ayrımının belirginleştirmiştir.

Bu şartlar altında Bölükbaşı 1948 yılında DP'den istifa etmiştir. Yaptıkları sert muhalefet gerekçesiyle komünistlikle, yıkıcılıkla suçlanan Sadık Aldoğan, Hikmet Bayur, Dr. Mustafa Kentli, Kenan Öner, Fevzi Çakmak, Ahmet Tahtakılıç gibi isimlerden oluşan 13 milletvekili DP'den ayrılarak bağımsız milletvekili olarak Mecliste bulunmuş ve "Müstakil Demokratlar Grubu"nu kurmuşlardır. DP'den kopan bu grup tarafından 20 Temmuz 1948 tarihinde Millet Partisi (MP) kurulmuştur. MP, programında tek partinin, tek zümrenin yönetimine karşı çıkmış, bireysel ve liberal hak ve hürriyet söylemlerine yer vermiş, geleneksel ve dinî bir milliyetçilik vurgusu yapmış ve dinin devletten tamamen özerkliğini savunan bir laiklik anlayışına yer vermiştir. Bununla birlikte MP'nin programında anayasa mahkemesinin kurulması, çift kanatlı meclis, köylüye toprak ve tarım araçları dağıtılması gibi meselelere yer verilmiştir.

MP, kuruluşundan itibaren CHP ve DP çevrelerince sert eleştirilere maruz kalmıştır. Parti, "ifrat partisi", "ihtilal partisi", "küfurbaz dervişler partisi", "muhalefetten kopan şiddet yanlısı ütöplastler" gibi sıfatlarla anılmıştır.

MP, CHP ve DP tarafından daima "irticai, gerici ve karşı devrimci" bir hareket olmakla suçlanmış ve bu suçlamalar 1950 seçimlerinden önce 8 Mart 1949'da vefat eden Mareşal Fevzi Çakmak'ın cenazesinden sonra ileri bir noktaya taşınmıştır. Fevzi Çakmak'ın vefatı üzerine ülkede yas ilan edilmemesi, muhafazakâr kesimin tepkisiyle karşılaşmış ve bu tepki, cenaze merasiminde dini bir gösteriye dönüşmüştür. CHP ve DP, cenaze merasiminde yaşanan olaylardan MP'yi sorumlu tutmuştur.

1950 seçimlerine yaklaşıldığı günlerde, MP Denizli Milletvekili Reşat Aydınlı'nın, 16 Kasım 1949'da Bölükbaşı, Fuat Arna ve Sadık Aldoğan'ı, İnönü ve Bayar'a suikast planladıklarına ve hükümeti devirmek üzere işbirliği yaptıklarına yönelik bir ihbarda bulunduğu iddia edilmiştir. Bu ihbar, Reşat Aydınlı ve diğer MP'liler tarafından yalanlanmış olmasına rağmen, 17 Kasım 1949'da Bölükbaşı ve Arna tutuklanmıştır. Daha sonra ihbara yönelik delil yetersizliği gerekçesiyle tahkikat devam ettirilmemiş, 22 Kasım günü Arna ve Bölükbaşı tahliye edilmiştir.

Seçim Kanunu'ndaki antidemokratik hükümler nedeniyle 1948 ve 1949 ara seçimlerine katılmayan DP ve MP'nin tutumu, şemsettin Günaltay başbakanlığındaki CHP'yi yeni bir seçim kanunu arayışına itmiş ve sonucunda tek dereceli seçim, genel oy, eşit oy, gizli oy-açık sayım, çoğunluk seçim sistemi gibi ilkelerin kabul edildiği bir seçim sistemi kabul edilmiştir. 1950 yılındaki genel seçimlerde DP oyların %52.7'sini alarak 420 milletvekili, CHP oyların %39.4'ünü alarak 63 milletvekili, Bağımsızlar ise oyların %4.8'ini alarak 3 milletvekili çıkarmıştır. Oyların %3.1'ini alan MP ise yalnızca 1 milletvekili olarak Kırşehir'den Bölükbaşı'yı Meclis'e göndermiştir.

Meclis'te MP'nin tek temsilcisi olan Bölükbaşı, Meclis çoğunluğuna dayanan Menderes hükümetinin uygulamaları karşısında tek başına mücadele etmiş ve Menderes başta olmak üzere tüm DP'li milletvekillerini karşısına alan etkili bir muhalefet yapmıştır. Bölükbaşı, sistematik olarak, Menderes hükümetini eski düzeni, tek parti dönemini devam ettirmekle suçlamıştır.

Bölükbaşı, 25 Temmuz 1950 tarihinde TBMM'ye danışılmadan NATO'ya kabul edilmek için Bakanlar Kurulu Kararı ile Kore'ye asker gönderilmesine karşı çıkmıştır. Bölükbaşı, Meclis konuşmalarında yeni iktidarın eski düzeni devam ettirdiğini, muhalefette iken ilan ettiği prensiplere ve vaatlerine sadık kalmadığı suçlamasında bulunmuş ve iktidarın politikalarını eleştirmiştir.

MP'nin İkinci Büyük Kongresi'nden önce Kırşehir'de Atatürk büstünün kırılması hadisesi yaşanmış ve bu olay din, laiklik, Atatürk devrimleri gibi konularda MP'nin suçlanmasına neden olmuştur. Kemal Pilavoğlu önderliğindeki Ticani Tarikatı'nın Atatürk heykellerine saldırı eylemlerine yönelik Bölükbaşı, Kırşehir'de yapmış olduğu mitingde kınamada bulunmuşsa da MP, "irticai eylemlerin odağı olmak" ithamlarından kurtulamamıştır. Bu ithamlarda MP içinde yer alan Atatürk ilke ve inkılaplarına muhalif İzzet Mühürdaroğlu, Nurettin Ardıçoğlu gibi isimlerin yayınladıkları yazıların ve söylemlerinin etkisi büyüktür. Laiklik karşıtı olarak nitelendirilen bu isimlere karşın, Bölükbaşı, Enis Akaygen, Hikmet Bayur, Sadık Aldoğan gibi Atatürk ilke ve devrimlerine bağlılığını bildiren grup arasındaki kutuplaşma, nihayetinde Dördüncü Büyük Kongresi'nden sonra MP'nin 27 Ocak 1954 tarihinde feshedilmesiyle sonuçlanmıştır.

9 şubat 1954 tarihinde Bölükbaşı, Sadık Aldoğan, Enis Akaygen, Ahmet Tahtakılıç gibi isimler Cumhuriyetçi Millet Partisi'ni (CMP) kurmuştur. Yeni partinin programında cumhuriyetçilik ve laiklik ilkeleri açıkça yer almıştır. MP'nin başına gelenlerden oldukça etkilenilerek hazırlanan programda, Anayasaya kaynağı İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde yer alan teminatların girmesi istenmiştir. Programda özellikle "komünizm" in kanunlarla yasaklanması istenmiştir. Yine, partiye çağdaş bir görünüm verildiği izlenimi için, programın 15. Maddesinde kadınların tüm sahalarda erkeklerle eşit olmasının kanunlarla kayıt altına alınması arzu edilmiştir.

CMP kurulur kurulmaz 2 Mayıs 1954'te yapılacak genel seçimler ile karşı karşıya kalmıştır. 1954 genel seçimleri kampanyasında bir konuşma yapan Bölükbaşı da, DP'ye yüklenerak, "*Ne tek parti zihniyetinden vazgeçtiler, ne tek parti zihniyetine mesnet olan kanunları kaldırdılar*" biçiminde konuşmuştur. 1954 seçimlerine DP ve CHP her ilde, CMP 40 ilde iştirak etmiştir. CMP, Türkiye genelinde 427. 024 oy ve %4,69 yüzde ile sadece Kırşehir'den tam liste halinde 5

milletvekili; Osman Bölükbaşı, Ahmet Bilgin, Osman Alişiroğlu, Mehmet Mahmutoğlu ve Tahir Taşer çıkarabilmiştir. Nihayet, Bölükbaşı'lı CMP, Meclis'te grup kurma sayısını elde edebilmiştir.

1954 seçimlerinden sonra oyların %55'ini alarak 500'den fazla milletvekili çıkaran DP, muhalefet üzerindeki baskılarını iyice artırmış ve bu baskıların sonucunda CMP'yi Meclise sokan Kırşehir ili cezalandırılarak ilçeye dönüştürülmüştür. Kırşehir'i cezalandırmaya yönelik bu politik kararın icrasına tepki gösteren Sadık Aldoğan, Fuat Arna, Nurettin Ardıçoğlu, Saadettin Kaçar gibi CMP'li isimler tutuklanmış, Bölükbaşı'nın dokunulmazlığının kaldırılması için Başbakanlık Meclis'e bir tezkere göndermiştir. Tezkerenin gerekçesi, Bölükbaşı'nın Kaman'da yaptığı mitingde olay çıkarmasıdır.

Bölükbaşı ve diğer CMP liderleri, CMP Birinci Büyük Kongresi'nin yapılacağı 1955 Haziran ayının sonlarına kadar, yurt çapında düzenledikleri miting ve salon toplantılarında, dinamik ve olgun bir muhalefet örneği sergilemişlerdir. CMP'nin Birinci Büyük Kongresi 27-29 Haziran 1955 tarihleri arasında Ankara'da toplanmıştır. Bölükbaşı, CMP'nin genel başkanı seçilmiştir. Bölükbaşı, lider olduktan sonra parti teşkilatına gönderilmek üzere yayınladığı ilk tamimde, partililere dini siyasete alet etmemeyi ve tahriklere kapılmadan siyaset yapmayı telkin etmiştir.

1956 yılı içinde Bölükbaşı, yurdun çeşitli yerlerinde Menderes hükümetinin tepkisine neden olan mitingler yapmıştır. Mitinglerde halk tarafından yoğun bir ilgi ve destek gören Bölükbaşı, partisinin seçimlerdeki başarısına güvenerek, zaten politik olarak uyuşmadığı CHP ve HP gibi partilerle iktidara karşı işbirliği yapma meselesine karşı çekinceli bir tutum sergilemiştir.

1957 yılı Bölükbaşı'nın siyasal hayatında önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu dönemde bir taraftan Kırşehir yeniden il statüsüne kavuşturulmuş, bir taraftan da Bölükbaşı'nın dokunulmazlığı kaldırılarak tutuklanmıştır. Bölükbaşı, 1957 seçimlerini hapisanede geçirmiştir.

Bölükbaşı'nın dokunulmazlığının kaldırılmasının ve hapse girmesinin sebebi, DP'nin popülist bir politika izleyerek seçimlere giden süreçte Kırşehir'i yeniden il yapmak üzere Mecliste yaptığı oylamaya katılmamasıdır. Bölükbaşı, Meclis idare amiri DP'li Ahmet Kocabıyıkolu ile tartışmıştır. Olay daha sonradan yatıştırılmış olsa da İdare Amirliği'nde zabıt tutulmuş ve Bölükbaşı'nın kullandığı ifadelerden dolayı dokunulmazlığının kaldırılması talep edilmiştir. Bölükbaşı'nın dokunulmazlığının kaldırılmasına ilişkin TBMM'de 247 kabul oyuna karşın, 47 ret oyu verilmiş ve sonucunda dokunulmazlığı kaldırılmıştır.

Bölükbaşı, Meclis kürsüsünde yaptığı konuşma nedeniyle hapse atılan ilk siyasetçidir. 2 Temmuz 1957 tarihinde sorgulanan Bölükbaşı, sorgulama sonucunda tutuklanmış ve Ankara Merkez Cezaevine gönderilmiştir. 21 gün tutuklu kalan Bölükbaşı, 23 Temmuz'da tahliye edilmiştir. Tahliyesi üzerine, 24 Temmuz'da İstanbul'a gelen Bölükbaşı, 25 Temmuz günü Ankara Sorgu Hakimliği'nin kararı üzerine yeniden tevkif edilmiştir.

Tevkif hadisesi, muhalefet partileri olan CHP, HP ve CMP'yi Güç Birliği arayışına itmiştir. DP, muhalefetin bu ortak cephe girişimi karşısında, 11 Eylül 1957'de toplanarak Seçim Kanunu'nda yaptığı değişikliklerle muhalefetin seçimde ortak liste çıkartmasını engellemiştir.

27 Ekim 1957 tarihinde genel seçimler yapılmış ve muhalefet partilerinin yüzde olarak, DP'den daha fazla oy aldıkları görülmüştür. Bu yüzden bu dönem için, "azınlık iktidar" sözü kullanılmıştır. CMP'nin bütün illerde seçime girdiği, 1957 seçimlerinde, CMP oyların %7'sini alarak 4 milletvekili çıkarmıştır. Seçimlerde tutuklu bulunan Bölükbaşı'nın yeniden milletvekili seçilmesi üzerine, avukatlarının talebiyle, 30 Kasım 1957'de tahliye edilmiştir.

16 Ekim 1958 tarihinde CMP, DP'den ayrılan Adana milletvekilleri Remzi Oğuz Arık ve arkadaşlarının 19 Mayıs 1952 tarihinde kurduğu Türkiye Köylü Partisi (TKP) ile birleşmiş ve partinin adı CKMP (Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi) olarak değiştirilmiştir. Süreç içinde CMP'de, Bölükbaşı'nın parti üzerinde kurduğu kişisel otoritesinden rahatsız olan ve politikalarından hoşlanmayan bazı GİK üyeleri ve partililerin muhalefeti başlamıştır.

CMP'nin TKP ile birleşme kararı alması da parti içi muhalifler tarafından eleştirilmiştir. Birleşme kararının GİK'te çoğunluğun olmadığı bir sırada alındığını düşünen Tahtakılıç etrafında kümelenen ve "idealistler" diye adlandırılan hizip, Bölükbaşı'nın politikalarını eleştirmiştir.

CMP'nin 19 Kasım 1958 tarihinde gerçekleştirilen Üçüncü Büyük Kongresi'nde Bölükbaşı 517 oy alarak genel başkan seçilmiştir. CKMP içinde de Bölükbaşı'nın baskın liderliğine ve parti politikasına karşı tepkiler devam etmiş, 27 Mayıs darbesinin araya girmesi ve Bölükbaşı'ya seçenек olabilecek güçlü liderlerin olmayışı, Bölükbaşı'nın 1962 ortalarına kadar CKMP lideri kalmasını sağlamıştır.

1959 yılının bahar aylarında, iktidar-muhalefet ilişkileri hiç olmadığı kadar gerilimli bir hâle gelmiş, bu gerilimli ortamda memleketin bir kardeş kavgasına sahne olmaması için CKMP, CHP ile DP arasında arabuluculuk teşebbüsünde bulunmuştur. Ancak bu teşebbüs akamete uğramış ve nihayetinde CKMP-DP çatışmasına dönüşmüştür. 4 Eylül 1959 tarihinde Bölükbaşı, teşkilata gönderdiği bir tamimle "1946 ruhu"nu taşıyan tüm DP'lileri, CKMP'ye katılmaya çağırmıştır. Bölükbaşı'nın memleketin çeşitli illerinde iktidarı eleştiren mitingler yaptığı 1959 yılında, Kırşehir'in yeniden il yapılması görüşmeleri ve sonrasında Meclis'in manevi şahsiyetine hakaret ettiği gerekçesi ile hakkında açılan kamu davası sonuçlanmış ve 7 Kasım 1959'da 1 yıl ağır hapse ve 4 ay emniyet nezaretinde İstanbul'da ikamete mahkûm edilmiştir.

CKMP'nin Dördüncü Büyük Kongresi, 18-20 Kasım 1959 tarihleri arasında yapılmıştır. 27 Mayıs Darbesi öncesi yapılan son kongrede Bölükbaşı, parti başkanlığı seçimine tek aday olarak katılmış ve parti başkanı olmuştur.

27 Mayıs'a giden süreçte, iktidar partisinin, muhalefet partilerine uyguladığı baskılar, İnönü ve Bölükbaşı gibi liderlerce endişe ve uyarılarla karşılaşmışsa da DP tehdit ve baskılarını sürdürmüştür. Bunların neticesinde 27 Mayıs 1960'ta Milli Birlik Komitesi (MBK), ülke yönetimine el koymuş ve on yıldır devam eden DP iktidarına son vermiştir.

27 Mayıs Darbesi sonucunda CHP ve CKMP varlıklarını korumayı başarabilmiş, DP ise kapatılmıştır. Bölükbaşı, geçmişte DP'den kopan MP hareketinin temsilcisi olarak 27 Mayıs Darbesi sonrasında kendini DP oylarının mirasçısı olarak görmüştür. Bölükbaşı 27 Mayıs Darbesi sonrası yapılan 1961 Anayasası'nın getirdiği çift meclis sistemi, kuvvetler ayrılığı, Anayasa Mahkemesinin kuruluşu, Yüksek Hakimler Kurulu gibi kurul ve ilkelerin, MP, CMP ve CKMP'nin programlarında yer aldığını söylemiştir. Bu sebeple Bölükbaşı, Darbe ve Anayasa yapıldığında MBK'ye karşı muhalefet etmemiştir. Ancak Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'in onayı ile Ragıp Gümüşpala önderliğinde Adalet Partisi'nin (AP) ve Ekrem Alican önderliğinde Yeni Türkiye Partisi'nin (YTP) kurulması ve bu partilerin DP'nin mirasçısı olarak siyaset sahnesine çıkması, 1960'larda da Bölükbaşı'nın MBK'ye ve iktidara karşı muhalefet bayrağını eline almasına neden olmuştur.

Darbe sonrasında yapılacak olan seçimlerde kamuoyuna seçimlerin barış ve anlayış ortamında gerçekleşeceğini taahhüt etmek için Yuvarlak Masa Toplantıları (YMT) yapılmış ve Bölükbaşı bu toplantıları boykot etmiştir. Bu boykot, Bölükbaşı ile MBK'nin arasını iyice açmıştır. Ayrıca seçimler öncesinde Bölükbaşı, yaptığı radyo konuşmalarında AP ve YTP'ye yüklenmiş, bunların DP oylarını bölmek için planlandığını ima eden konuşmalar yapmıştır.

İşte bu hava içinde nispi seçim usulü esaslarına göre yapılan 15 Ekim 1961 seçimlerinde, Bölükbaşı'nın CKMP'si, %13,96 oy yüzdesiyle Meclis'te 54 milletvekilliği kazanmıştır. Yeni Meclis'te, AP %34,80 oy yüzdesi ile 156 sandalye, CHP %36,80 oy yüzdesi ile 173 sandalye ve YTP %13,70 oy yüzdesi ile 64 sandalye kazanmıştır.

21-22 Şubat 1962 tarihlerinde 27 Mayıs'ın tamamlanmamış bir devrim olduğunu düşünen Harp Okulu komutanı Albay Talat Aydemir önderliğinde bir grup subay darbe girişiminde bulunmuş, bu rejim bunalımında Bölükbaşı, rejimin yerleşmesi ve huzurun sağlanması amacıyla İnönü hükümetine destek vermiştir.

27 Mayıs'la birlikte siyaseten yasaklananlara af getirilmesi tartışması, hükümet ve partilerin gündemine daha ağırlıklı olarak otururken, İnönü'nün 29 Ekim 1962'den önce kademeli af görüşüne sahip olduğu ve Bölükbaşı'nın bu yaklaşıma sıcak baktığı görülmüştür.

Darbe sonrası yapılan seçimlerde CKMP'nin beklediğinden daha düşük oy alması Ahmet Tahtakılıç, Hasan Dinçer gibi kişiler tarafından Bölükbaşı'nın suçu olarak görülmüştür. Bölükbaşı muhalifleri, onun keyfi bir yönetimi olduğunu iddia ederek, muhalefetlerini sertleştirmiştir. CKMP içinde 1961 genel seçimlerinden sonra İnönü'nün kuracağı koalisyon hükümetine katılıp katılmama hususundaki anlaşmazlıklar hizipleşmeyi artırmıştır. Bunun üzerine Bölükbaşı 31 Mayıs 1962 tarihinde CKMP'den istifa etmiş, bir grup milletvekiliyle 13 Haziran 1962'de, 1948'in MP'sini canlandırmak üzere bir MP kurmuştur.

Bölükbaşı, 1965'te yapılacak olan seçimlerde, CKMP ve YTP'nin, MP karşısında eriyebileceklerini iddia etmiş ve 1965 seçimleri sonucunda, ayakta iki büyük partinin (CHP ile AP) ve onların hemen yanı başında üçüncü bir kuvvet olarak MP'nin kalacağını ileri sürerek, bu durumda 1965 hükümetinde MP'ye büyük iş düşeceğini söyleyip, kitlelerin bu saikle hareket etmelerini temenni etmiştir. Yoksa, bünyeleri itibariyle birbirine düşman olan CHP ile AP'nin 1965'te bir hükümet kuramayacağını, bunun da memleketi felakete sürükleyeceğini ileri sürmüştür.

Bölükbaşı, dönemin gazetelerinin haberlerine göre, 7 Ekim 1963 gecesi intihar girişiminde bulunmuş ve hastaneye kaldırılmıştır. Bu girişimde gerek siyasi hayatında gerek özel hayatında yaşadığı olayların etkileri olduğu iddia edilmektedir.

Özel hayatında çalkantılar yaşayan ve dönemin ünlü ses sanatçısı Behiye Aksoy ile bir gönül ilişkisi olduğu yönünde iddialarla karşı karşıya bulunan Bölükbaşı'nın siyasi hayatı da dilediği gibi gitmemiştir. 7 Haziran 1964'te yapılan kısmî senato seçimlerine Yüksek Seçim Kurulu tarafından MP'nin giremeyeceğine dair alınan karar, Bölükbaşı'nın itirazıyla karşılaşmış ancak buna rağmen karar kesinleşmiştir.

29 Kasım 1964'te yapılan kongrede AP liderliğine Gümüşpala'nın yerine Süleyman Demirel gelmiş ve Demirel'in ilk isteği, İsmet Paşa hükümetini devirmek olmuştur. Bu dönemde Bölükbaşı'nın da Türkiye'de demokrasinin tesis edilmesinin koşulunu CHP'siz bir hükümet kurmak olarak görmesi nedeniyle Demirel ile Bölükbaşı arasında yakınlaşma başlamıştır. Demirel ve Bölükbaşı'nın girişimlerine CKMP ve YTP'de destek vermiş ve 13 Şubat 1965 tarihinde bütçe aleyhine verilen 225 oyla III. İnönü hükümeti düşürülmüştür.

Hükümet düşürüldükten sonra 20 Şubat 1965'te Suat Hayri Ürgüplü başbakanlığında Meclis'te AP, MP, CKMP ve YTP koalisyonuyla yeni bir hükümet kurulmuş ve bu dönemde Bölükbaşı ilk ve son kez koalisyon yoluyla partisinin iktidarını görmüştür. Ancak 1965'e gelindiğinde MP'nin 13'ü parlamentoda, 2'si senatoda olmak üzere Meclis'te 15 üyesi kalmıştır. Partisi hızla kan kaybeden Bölükbaşı, Ürgüplü hükümetinin programına açıkça muhalefet etmiş ve TRT'nin tarafsızlığına ciddi eleştiriler getirmiştir.

1965 seçimleri öncesi yoğun bir propaganda faaliyetine girişen Bölükbaşı, İnönü ve CHP'ye yönelik hücumlarını artırmış; seçim kampanyasını anti-komünizm söylemleri, AP karşıtlığı, İnönü düşmanlığı üzerinden yürütmüştür. Bölükbaşı milli bakiye sisteminin uygulanacağı 1965 seçimlerinde MP'nin üçüncü parti olarak parlamentodaki yerini alacağını ve anahtar parti rolü üstleneceği beklentisi içinde hareket etmiştir. 10 Ekim 1965 tarihinde yapılan seçim sonuçları, Bölükbaşı'yı hayal kırıklığına uğratmıştır. Zira MP %6,26 oy ile 31 milletvekili çıkarabilmiştir. Bunun üzerine Bölükbaşı'nın MP'den ve milletvekilliğinden istifa edeceği haberleri gündemi meşgul etmiştir. Bölükbaşı, 1965 seçimlerinin siyasi kutuplaşma ve partizanlık ortamlarında gerçekleştiğini söylemiş ve ülkede hâlâ demokrasinin tesis edilemediğini savunmuştur. Bölükbaşı, AP'nin iktidara gelir gelmez, Meclis müzakerelerine hâkim olacak üç Meclis reisi vekilinden ikisini kendisine almasıyla, Meclis'te ekseriyete dayalı bir baskı kurmanın peşine düştüğünü savunmuştur. Demirel hükümetinin ölçsüz vaatler vererek, mamur ve müreffeh bir Türkiye sloganları ile vatandaşı büyük hayal kırıklıklarına uğratacağı uyarısında bulunan Bölükbaşı, hükümetin seçim sisteminde yapmayı düşündüğü değişikliklerle, muhalefeti tasfiye etmeyi amaçladığını söylemiştir.

MP lideri Bölükbaşı, 1966 yılının sonlarına doğru, sağlığını gerekçe göstererek, MP genel başkanlığından istifa ettiğini açıklayan bir mektubu MP GİK'e göndermiştir. MP lideri, Adana'nın Gülek yaylasına gitmiş ve istirahatete çekilmiştir. Bölükbaşı, tekrar genel başkanlığa döneceği Mart 1967 tarihine kadar, yalnızca önemli görüşmelerin yapıldığı Meclis oturumlarına katılmıştır. Bölükbaşı'nın genel başkanlıktan çekildiği yaklaşık beş ay boyunca MP içindeki huzursuzluk iyiden iyiye artmıştır. Tüm bu kargaşa içinde, Bölükbaşı yeniden genel başkanlığına dönmüştür. Fakat MP içindeki çekişmeler bitmemiştir. MP içindeki bölünmelerde bazı MP'lilerin AP karşısında tutunabilmek için CKMP ve YTP ile birleşmek istemeleri etkili olmuştur.

Diğer taraftan, Bölükbaşı'nın her başarısızlıktan sonra sık sık parti liderliğinden çekilme yönündeki teşebbüsleri, liderlik otoritesini de tartışmalı hâle getirmiştir. Ayrıca AP'nin yükselişi ve ülkede ideolojiler döneminin başlaması Bölükbaşı'nın nutuklarının kitle üzerindeki etkisini zayıflatmış ve Bölükbaşı'nın yeni söylemler üretememesi MP'nin düşüşünü mukadder hâle getirmiştir. Bunlara rağmen Bölükbaşı, yurt gezilerinde yaptığı esprili üsluptaki konuşmalara gösterilen ilgiden mütevellit, 1969 seçimlerinden tarafa umutlu olmuştur. Ancak, 1969 seçimlerine yaklaşıldığı günlerde MP, 31 milletvekilinin çoğunu kaybetmiştir.

12 Ekim 1969 seçimleri yapılmış ve Bölükbaşı, yine beklediği başarıyı elde edememiştir. Seçimlerde Bölükbaşı'nın MP'si, büyük bir düşüşle, ancak beşinci parti olabilmiş ve % 3,22 ile 6 sandalye kazanabilmiştir. Siyasi ağırlığı iyice azalan MP'ye, Konya'dan bağımsız milletvekili seçilen Necmettin Erbakan'ın katılacağı yönünde haberler yapılmış ve partililerin bir kısmı MP'nin genel başkanlığına Erbakan'ın getirilmesi gerektiğini, fahri başkanlığını ise Bölükbaşı'nın yürütmesi gerektiğini düşünmüştür. Bölükbaşı Erbakan'ın partiye katılmasını istemiş, Erbakan ise partiye genel başkan olmak istemiştir. Bütün bu gelişmeler partide "Bölükbaşı taraftarları" ve "Bölükbaşı karşıtları" biçiminde "ihtiyarlar grubu" ve "gençler grubu" kutuplaşmasının oluşmasıyla sonuçlanmıştır. 2-3 Mayıs 1970 tarihinde toplanan MP Dördüncü Büyük Kongresi, bu kutuplaşma havasında geçmiş, Bölükbaşı sağlığını gerekçe göstererek partililerden kendisini genel başkanlığa seçmemelerini istemişse de, kongre tarafından MP genel başkanlığına seçilmiştir.

Sert muhalefet geleneğinin en önemli temsilcisi sayılabilecek Bölükbaşı, 1946-50 arası hürriyet teması, 1950-60 arası demokrasi teması, 1960 sonrası ise ahlak, fazilet teması, 1965 sonrası ise daha çok komünizm aleyhtarlığı temasıyla iktidarların karşısında yer almıştır.

Güçlü hitabet yeteneği ile dönemindeki siyasi liderlerden daha kalabalık kitlelere hitap eden Bölükbaşı, nüktedan

siyasal kimliği ile lafı gediğine koymakta çok usta idi. Mitinglerinde o kadar büyük kalabalıklara hitap eden Bölükbaşı'nın, bu durumu neden oya tahvil edemediği, Türk siyasal hayatında hep sorgulana gelmiştir.

Ülke içindeki ideolojik kampaşma, ordunun 12 Mart 1971'de ordunun hükümete verdiği 12 Mart Muhtırası ile sonuçlanmıştır. Bu süreçte MP'nin siyasal hayatta etkisi kaybolmuş ve Bölükbaşı, 9 Eylül 1973'te partisinden ve milletvekilliğinden istifa ederek siyasetten elini çekmiştir. 1992 yılında, 82 yaşındayken eşi Mediha Hanım'dan boşanan Bölükbaşı, 6 Şubat 2002 tarihinde hayata veda etmiştir.

Âdem ÇAYLAK

KAYNAKÇA

Resmî Yayınlar ve TBMM Arşivi

TBMM Olumluk Kâğıdı, Dönem: 2, Sicil: 36.

TBMM Olumluk Kâğıdı, Dönem: III, Sicil No: 36

TBMM Olumluk Kâğıdı, Dönem: IX, Defter No: 3-680, Sicil No: 1757.

TBMM Olumluk Kâğıdı, Dönem: X, Defter No: 793, Sicil No: 1757.

TBMM Tutanak Dergisi, Devre: X, C. 17, İçtima 1-2, Kırk İkinci İnikat (21.2.1957).

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: I, Toplantı: 3, C. 26, Kırk Sekizinci Birleşim (28.1.1964).

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: XI, C. 13, Toplantı: 3, Altmış Sekizinci Oturum (23.5.1960).

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: XI, C. 13, Toplantı: 3, Elli Dokuzuncu İnikat (20.4.1960).

Sürelî Yayınlar

Akis, 12.10.1958.

Akis, 13.1.1960.

Akşam, 09.01.1946.

Cumhuriyet, 1.3.1965.

Cumhuriyet, 13.5.1959.

Cumhuriyet, 13.6.1957.

Cumhuriyet, 15.10.1958.

Cumhuriyet, 17.10.1958.

Cumhuriyet, 21.5.1964.

Cumhuriyet, 31.1.1965.

Cumhuriyet, 4.5.1970.

Cumhuriyet, 6.1.1971.

Günaydın, 26.7.1973

Kudret, 1.4.1962.

Kudret, 13.10.1960.

Kudret, 14.12.1961.

Kudret, 18.6.1950.

Kudret, 2.10.1961.

Kudret, 4.3.1962.

Kuvvet, 25.7.1947.

Millet, 18.5.1954.

Millet, 30.8.1954.

Milliyet, 20.11.1972.

Sabah, 20.01.2002

Sabah, 25.1.2002.

Tercüman, 4.5.1970.

Vatan, 15.02.1946.

Vatan, 15.3.1957.

Vatan, 23.01.1946.

Yeni Sabah, 16.12.1959.

Yeni Sabah, 19.5.1964.

Yeni Sabah, 2.11.1958.

Yeni Sabah, 20. 5. 1964.

Yeni Sabah, 22.10.1958

Yeni Sabah, 27.10.1956.

Yeni Sabah, 3.6.1954.

Zafer, 1.4.1962.

Zafer, 17.3.1971.

Zafer, 20.11.1972.

ABADAN, Nermin, **Anayasa Hukuku ve Siyasi Bilimler Açısından 1965 Seçimlerinin Tahlili**, Ankara, AÜSBFY, 1966).

AĞAOĞLU, Samet, **Aşına Yüzler**, İstanbul, Ağaoglu Yayınevi, 1965.

AHMAD, Feroz, Ahmad, Bedia Turgay, **Türkiye’de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi**, 1945-1971, İstanbul, Bilgi Yayınevi, 1976.

AYGEN, Cemal, “Memleketimizde Seçimler ve Neticeleri”, **AÜSBFD**, C. XVII, S. 1 (Mart 1962), ss. 203-289.

BABAN, Cihad, **Politika Galesiri: Büstler ve Portreler**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1970.

BAŞAR, Ahmet Hamdi, **Yaşadığımız Devrin İçyüzü**, Ankara, Ayyıldız Matbaası, 1960.

BÖLÜKBAŞI, Osman, **CKMP GİK’in İstifamız Dolayısıyla Neşrettiği Broşüre Zaruri Bir Cevap**, Ankara, Doğu Matbaası, Millet Partisi Yay., 1962.

BÖLÜKBAŞI, Deniz, **Osman Bölükbaşı Türk Siyasetinde Anadolu Fırtınası**, İstanbul, Doğan Kitap, 2005.

CHP Araştırma Bürosu, **Seçim Neticeleri Üzerinde Bir İnceleme, 1950, 1954, 1957 Milletvekili Seçimleri**, Ankara, Güven Matbaası, 1959.

Cumhuriyetçi Millet Partisi Ana Nizamname ve Program, Ankara, Yeni Matbaa, 1954.

ÇAYLAK, Adem, **İktidar-Muhalefet İlişkisi Bağlamında Türkiye’nin Siyasal Hayatında Osman Bölükbaşı ve Siyasal Hareketi**, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2004.

ÇAYLAK, Adem, **Osman Bölükbaşı ve Siyasal Hareketi**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, ATAM, 2010.

ÇOPUROĞLU, Hayri, **Hatıralarım: Kırşehir**, Ankara, Yayınevi Belirtilmemiş, 1999.

ERER, Tekin, **On Yılın Mücadelesi**, İstanbul, Ticaret Postası Matbaası, 1964.

EROĞLU, Cem, **Demokrat Parti, Tarihi ve İdeolojisi**, Ankara, İmge Kitabevi, 4. Baskı, 2003.

GOLOĞLU, Mahmut, **Demokrasiye Geçiş: 1946-1950**, İstanbul, Kaynak Yayınları, 1982.

İNÖNÜ, İsmet, **Defterler: 1919-1973**, Haz. Ahmet Demirel, 2 Cilt, İstanbul, Yapı Kredi Yay., 2001.

KÖYMEN, Mehmet Altay, “Prof. Mehmet Fuat Köprülü’nün Siyasi Hayatı”, **Yeni Forum**, C. II, S. 48, 1981.

Millet Partisi İkinci Büyük Kongresine Sunulan Genel İdare Kurulu Raporları, Ankara, San Matbaası, 16. 7. 1965.

Millet Partisi, **Program ve Tüzük**, Ankara, Millet Partisi Yayınları, 1948.

Millet Partisi’nin Kıbrıs Meselesi ve Adalet Partisi Hükümeti Programı Hakkındaki Görüşü: 1965-1966, Ankara, San Matbaası, 1965.

TEZİÇ, Erdoğan, **100 Soruda Siyasi Partiler**, İstanbul, Gerçek Yayınevi, 1976.

TURGUT, Hulusi, “Türkiye Bunları Konuşuyor”, **Sabah**, 28.01.2002.

TUNAYA, Tarık Zafer, **İslamcılık Cereyanı**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniv. Yay., 2003.

28/11/2023 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/osman-bolukbasi-1911-2002/?pdf=5210> adresinden

erişilmiştir